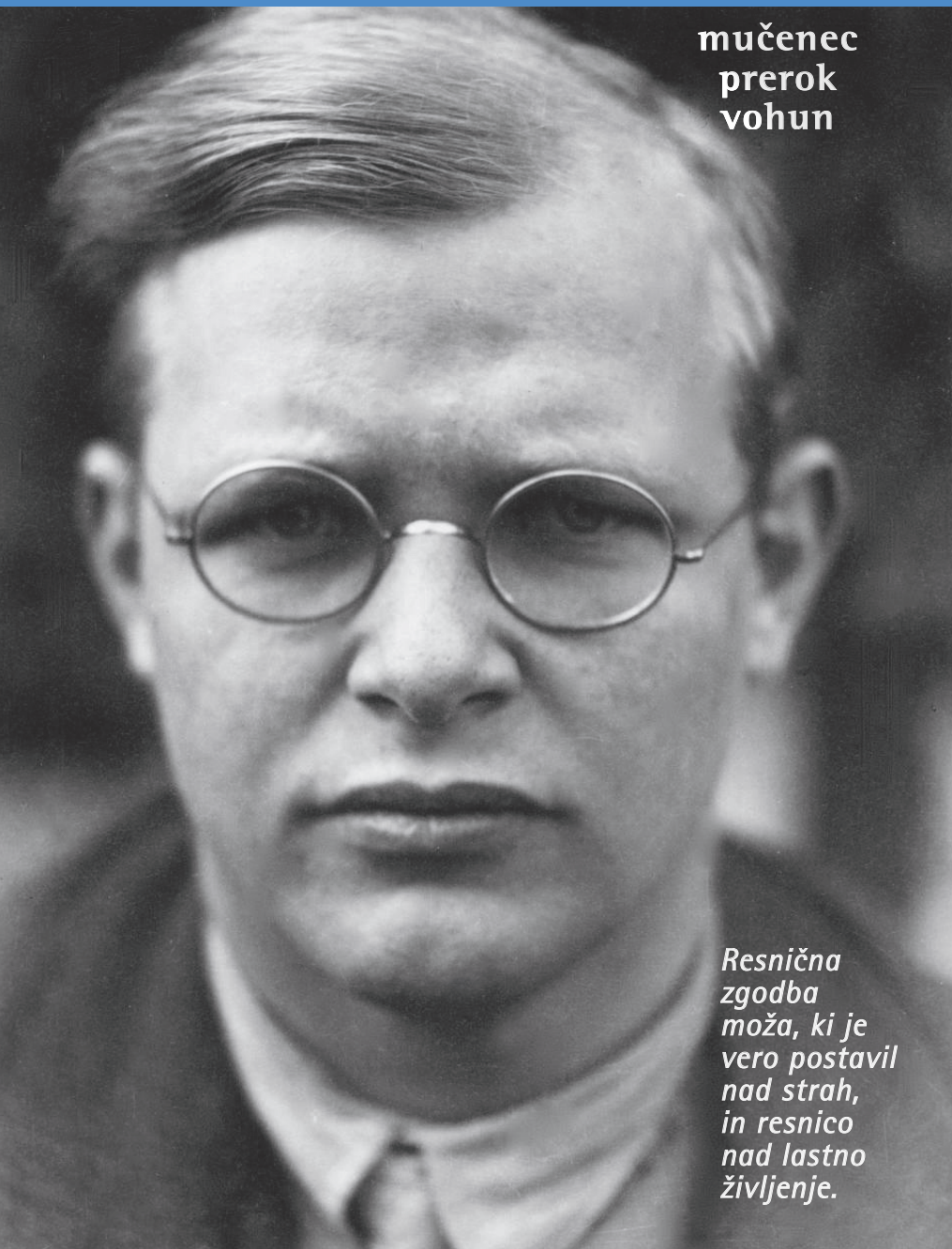

BONHOEFFER

Eric Metaxas

PASTOR

mučenec
prerok
vohun

*Resnična
zgodba
moža, ki je
vero postavil
nad strah,
in resnico
nad lastno
življenje.*

Eric Metaxas

BONHOEFFER

PASTOR
MUČENEC
PREROK
VOHUN

*Pravični med narodi
proti tretjemu rajhu*

Prevedla
Darja Šneberger Brežnik

Družina 2025

Vsebina

1. poglavje	
DRUŽINA IN OTROŠTVO	1906–19227
2. poglavje	
ŠTUDENT BONHOEFFER	1923–192728
3. poglavje	
MED PRIŽNICO IN KATEDROM	1928–192940
4. poglavje	
V AMERIKO IN NAZAJ	1930–193250
5. poglavje	
NACISTIČNA TEOLOGIJA IN FIRERJEVO NAČELO	193363
6. poglavje	
CERKVENI BOJ	1933–193581
7. poglavje	
ZINGST IN FINKENWALDE	1935–1937104
8. poglavje	
VELIKA ODLOČITEV	1938–1939128

9. poglavje	
OD IZPOVEDOVANJA	
DO ZAROTE	1940–1942 150
10. poglavje	
ZALJUBLJENI BONHOEFFER	1942–1943 165
11. poglavje	
CELICA 92 V ZAPORU TEGEL	1943–1945 182
12. poglavje	
NA POTI DO SVOBODE	1945..... 212
EPILOG	 229
Bibliografija	 235
Spremna beseda / dr. Bogdan Dolenc	
SKRIVNOST ŽIVLJENJA DIETRICH A BONHOEFFERJA	
»Blizu Boga, v njegovi navzočnosti«	 241

1. POGLAVJE

DRUŽINA IN OTROŠTVO 1906–1922

Načelnost Dietricha Bonhoefferja je izvirala od njegovih prednikov. Od njih je podedoval zanesljivo presojo in obnašanje, ki se ju ni moč naučiti v eni generaciji. Odrasel je v družini, ki je verjela, da bistvo učenja ni formalna izobrazba, ampak globoko zakoreninjena dolžnost, da varujejo veliko zgodovinsko dediščino in intelektualno tradicijo.

– EBERHARD BETHGE

Karl Bonhoeffer in Paula von Hase sta se poročila 5. marca 1898, tri tedne pred ženinovim tridesetim rojstnim dnem. Nevesta je bila stara dvaindvajset let. Oba – zdravnik in učiteljica – sta izhajala iz slavnih rodbin. Pravzaprav sta bili družinski drevesi Karla in Paule Bonhoeffer tako obloženi s številnimi dosežki prednikov, da bi pričakovali, da bo mlajšim generacijam to bolj v škodo kot v korist. A videti je, da je bila ta odlična dota, ki so jo podedovali potomci, zanje predvsem dar in spodbuda, da so dosežke svojih prednikov še sijajneje nadgradili.

V enem desetletju je luč sveta ugledalo osem otrok. Prva dva sinova sta se rodila v roku enega leta: Karl-Friedrich

13. januarja 1899, Walter pa dva meseca prezgodaj, 10. decembra. Tretji sin, Klaus, se je rodil leta 1901, sledili sta mu dve hčerki, Ursula leta 1902 in Christine leta 1903. 4. februarja 1906 se je, kot četrti in najmlajši sin, deset minut pred svojo sestro dvojčico Sabine – rodil Dietrich in jo zaradi te časovne prednosti dražil vse življenje. Dvojčka je krstil nekdanji cesarjev kaplan, njun dedek Karl Alfred von Hase, ki je stanoval sedem minut hoje stran. Susanne, zadnji otrok, se je rodila leta 1909. Dietrich je bil edini otrok, ki je podedoval materino svetlo polt in svetlo lanene lase. Trije starejši bratje so bili temni kot njihov oče.

Vsi Bonhoefferjevi otroci so se rodili v Breslavu (sedanji Wrocław na Poljskem, op. prev.), kjer je Karl Bonhoeffer na univerzi vodil Katedro za psihiatrijo in nevrologijo in bil direktor nevrološke bolnišnice. Hiša Bonhoefferjevih – na Birkenwäldchen 7 – je bila blizu Karlove klinike. To je bila velikanska nesimetrična trinadstropna stavba, z dvokapnimi strehami, številnimi dimniki, verando in velikim balkonom, ki je gledal na prostran vrt, na katerem so se igrali otroci.

Imenitno opremljenemu domu je načelovala mama. V zgornjem nadstropju je bila učilnica z mizami, kjer je Paula učila otroke. Ko se je prej še kot dekle¹ odločila, da bo opravljala učiteljski izpit, je bilo to za tiste čase malce šokantno, a kot poročena žena je Paula Bonhoeffer to svoje znanje s pridom uporabljala. Ko so bili otroci nekoliko starejši, jih je poslala v lokalne javne šole, kjer so se vedno odlikovali.

Leta 1910 so se Bonhoefferjevi odločili, da si bodo poiskali kotiček, kjer bodo preživljali počitnice. Izbrali so odmaknjen

¹ Diplomsko je prejela aprila 1896 na Kraljevi pokrajinski fakulteti v Breslavu.

idiličen kraj v gozdovih gorovja Glatz, blizu češke meje, dve uri vožnje z vlakom južno od Breslava. Ime tega podeželskega raja je bilo Wolfesgründ. Bil je tako odročen, da nikoli niso srečali žive duše, razen čudaškega »zagretega gozdarja«, ki se je tu in tam sprehodil mimo. Bonhoeffer ga je pozneje upodobil v izmišljeni pripovedi kot lik *Gelbstiefel* (Rumeni škornji).

V tem času lahko skozi oči njegove dvojčice Sabine prvič uzremo Dietricha v starosti štirih in petih let:

Moji prvi spomini segajo v leto 1910. Vidim Dietricha v njegovi slavnostni oblekici, kako si je z malo ročico pogladil modro svilen oblačilo; pozneje ga vidim stati poleg našega dedka, ki sedi ob oknu in drži na kolenih najino mlajšo sestro Susanne, medtem ko skozi okno lije zlata svetloba popoldanskega sonca. Tu se obrisi zameglijo in v mislih se mi prikaže le še en prizor: prve igre na vrtu leta 1911, Dietrich z bujnimi pepelnato svetlimi lasmi okoli obraza, ožgan od sonca, razgret od igre, ko odganja mušice in si išče senčen kotic, a zelo nerad uboga klic varuške, naj pride v hišo, ker razburljiva igra še ni pri koncu. Zaradi silne razigranosti kar pozabi na žejo in vročino.

Sestri Käthe in Maria van Horn sta k Bonhoefferjevim prišli šest mesecev po rojstvu dvojčkov in sta bili dve desetletji pomemben del družinskega življenja. Fräulein Käthe je običajno skrbela za tri najmlajše otroke. Obe sestri sta bili pobožni kristjanki, ki sta se šolali v skupnosti Herrnhut (cerkvena skupnost na Saškem, ki je izvirala iz tradicije Moravskih bratov; poudarjala je pietizem, pobožnost in ljubezen do bližnjega

nasproti zgolj racionalnemu razmišljanju, op. prev.) in sta imeli odločilen duhovni vpliv na Bonhoefferjeve otroke.

Ko sta bila Dietrich in Sabine dovolj stara, da sta začela hoditi v šolo, je njuna mati to skrb prepustila Fräulein Käthe, čeprav ju je sama še vedno poučevala v veri. Dietrichova najzgodnejša zabeležena teološka raziskovanja segajo v čas, ko je bil star približno štiri leta. Mamo je vprašal: »Ali ima dobri Bog rad tudi dimnikarja?« in: »Ali se tudi Bog usede, kadar kósi?«

V hiši Bonhoefferjevih je bila vera daleč od pobožnosti, a sledili so nekaterim tradicijam iz Herrnhuta. Bonhoefferji so redko zahajali v cerkev; za krste in pogrebe so se običajno obrnili na Paulinega očeta ali brata. Družina ni bila proticerkvena – otroci so se radi »igrali« medsebojno krščevanje – vendar so jih krščansko večinoma vzgajali doma. Njihovo vsakdanje življenje je napolnjevalo branje Svetega pisma in prepevanje cerkvenih pesmi, vse to je vodila gospa Bonhoeffer. Njeno spoštovanje do Svetega pisma je bilo tolikšno, da otrokom svetopisemskih zgodb ni brala iz otroških priredb, ampak iz pravega Svetega pisma. Kljub temu je včasih uporabila ilustrirano Sveto pismo in jim vsebino razlagala ob slikah.²

Vera Paule Bonhoeffer se je najboljše pokazala v vrednotah, ki jih je skupaj s svojim možem prenašala na otroke. V njuni vzgoji so osrednje mesto zavzemali nesebičnost, rado-

-
- ² Bonhoeffer je dobro poznal nevarnosti pietizma, vendar je vse življenje črpal iz konservativne teološke tradicije Herrnhuta in je za zasebne pobožnosti vedno uporabljal Moravska dnevna svetopisemska besedila. V njih je bila za vsak dan zapisana vrstica iz Stare in vrstica iz Nove zaveze. Bonhoeffer jih je poznal pod imenom *Losungen* (svetopisemski izreki za vsak dan; dobesedno: ključne besede), čeprav jih je včasih imenoval samo »besedila«.

darnost in medsebojna pomoč. Vseeno pa se dobro vedênje ni vedno rojevalo kar samo iz sebe. Iz spominov Fräulein Käthe lahko izvemo:

Dietrich je bil pogosto nagajiv in včasih se je ob najbolj nepravem času lotil kakšne potegavščine. Spomnim se, da je še posebej rad izbral trenutke, ko naj bi se otroci hitro umili in preoblekli, ker so nas povabili ven. Tako je nekega takega dne plesal in pel po sobi ter na vso moč nagajal. Nenadoma so se odprla vrata, k njemu je stopila mama, mu primazala klofuto in odšla. V trenutku je končal z vragolijami. Ne da bi potočil solzo, je takoj naredil, kar je bilo treba.

Karl Bonhoeffer zase ne bi rekel, da je kristjan, a cenil je, kako njegova žena skrbi za otroke, in to na tihem odobral, čeprav le od daleč, kot opazovalec. Z njo si je delil vrednote, ki jih je posredovala njunim otrokom. Med temi vrednotami je bilo dosledno spoštovanje mnenj in čustev drugih, tudi ženinih. Bila je vnukinja, hči in sestra moških, ki so svoje življenje posvetili teologiji, in vedel je, da svojo vero jemlje resno, zato je zaposlil guvernante, ki so bile glede tega enako resne.

»Pri nas doma ni bilo prostora za lažno pobožnost ali kakršnokoli ponarejeno vero,« je pripovedovala Sabine. »Mama je od nas pričakovala veliko odločnost.« Zgolj redno zahajanje v cerkev je nanjo le malo učinkovalo. Koncept *po-ceni milosti*, ki ga je Dietrich pozneje tako proslavil, je morda izviral v njegovi mami; morebiti ne izraz sam, temveč ideja, ki stoji za njim – da vera brez del sploh ni vera, ampak preprosto pomanjkanje poslušnosti Bogu.

Prečkanje Rubikona

Po mesecih odlašanja je Hitler maja 1940 ukazal svoji vojski, naj odkoraka proti zahodu. Desetega maja so nemške enote napadle Nizozemsko. Nizozemci so podlegli v petih dneh. Naslednja je bila Belgija in kmalu so nemški tanki grmeli tudi po Franciji. 14. junija so nemške čete vkorakale v Pariz in tri dni pozneje se je po vsem svetu slišal *le mot oncle*.

Medtem sta Bonhoeffer in Bethge na drugi strani celine obiskala skupinski vikariat, enega od Finkenwaldovih bratcev v vzhodni Prusiji. Potem ko sta se tistega jutra srečala s pastorji, sta se s trajektom odpeljala čez morje na polotok in našla kavarno na soncu. Nenadoma so radijski program prekinile fanfare, ki so oznanile posebno novico: *Francija se je predala!*

Ljudje so podivjali. Nekateri so skočili na stole, drugi so stali na mizah. Vsi so iztegnili roko v nacistični pozdrav in družno zapeli »Deutschland über Alles« ter »Horst Wessel Song«. To je bil peklenski trušč domoljubja in Bonhoeffer in Bethge sta otrpnila kot uročena. Nato pa je Bonhoeffer vstal in iztegnil roko v pozdrav: »Heil, Hitler!« Ko je Bethge ostrmel, mu je Bonhoeffer zašepetal: »Ali si neumen? Dvigni roko! Svoje življenje bomo morali izpostaviti za veliko drugih stvari, a ta neumni pozdrav ni ena izmed njih!«

Takrat je Bethge spoznal, da je Bonhoeffer prestopil mejo. Obnašal se je kot zarotnik. Ni želel, da bi ga imeli za nasprotnika. Želel se je zliti z množico. Ni hotel izkazovati protihitlerjevske drže; njegov namen je bil uloviti večjo ribo. Bethge je dejal, da je v tisti kavarni v Memelu, ko je Bonhoeffer pozdravljal Hitlerja, vedel, da je njegov prijatelj prestopil iz »izpovedovanja« v »odporništvo«.

Medtem ko se je njegova vloga v zaroti krepila, je Bonhoeffer nadaljeval s pastoralnim delom in pisanjem. Zadnja knjiga, ki jo je objavil v življenju, je bila *Das Gebetbook der Bibel* (Svetopisemski molitvenik), ki je izšla leta 1940. Objava knjige o starozaveznih psalmih priča o Bonhoefferjevi predanosti znanstveni resnici in o njegovi pripravljenosti, da preslepi vodilne v Tretjem rajhu.

Bonhoefferjev raziskovalec Geoffrey Kelly je zapisal: »Nobenega dvoma ni, da je v kontekstu tega, da je nacistična Nemčija ostro nasprotovala kakršnemukoli spoštovanju Stare zaveze, ta knjiga v času objave predstavljala zelo aktualno politično in teološko izjavo.« Knjiga je bila vznesena izjava o pomenu Stare zaveze za krščanstvo in Cerkev ter drzna akademska graja nacističnih prizadevanj, da bi odstranili vse, kar ima judovski izvor.

V knjigi je Bonhoeffer povezal idejo Barthove milosti z molitvijo: Boga ne moremo doseči s svojo lastno molitvijo, a ko molimo »njegove« molitve – psalme Stare zaveze, ki jih je molil Jezus – nas te dejansko na svojih ramenih nesejo vse do nebes.

Ta ideja se je nacistom zdela neznosno »judovska« in je bila preveč »katoliška« za mnoge evangeličane, ki so v recitiranju molitev videli »prazno ponavljanje« poganov. Toda v tej drobni knjižici je Bonhoeffer kljub temu zatrdil, da je Jezus svoj *imprimatur* dal Psalmom in Stari zavezi; da je krščanstvo neizogibno judovsko; da Nova zaveza ni nadomestila Stare zaveze, ampak je z njo neločljivo povezana; in da je bil Jezus nedvomno Jud.

Abwehrov agent Bonhoeffer

14. julija 1940 je Bonhoeffer pridigal na cerkveni konferenci v Königsbergu, ko je tja prišel gestapo in prekinil srečanje. Navedli so nov ukaz, ki je prepovedal takšna srečanja, in konferenca se je končala. Nikogar niso aretirali, a Bonhoeffer je spoznal, da se možnosti, da bi nadaljeval tovrstno pastoralno delo, bližajo koncu. Kmalu zatem se je vrnil v Berlin in z Dohnanyijem spregovoril o načrtih za prihodnost.

Med Abwehrom in gestapom je vladalo veliko rivalstvo, ker pa so zasedali ločena področja – tako kot CIA in FBI v ZDA – je Dohnanyi sklepal: če bi Abwehr uradno zaposlil Bonhoefferja, bi ga gestapo moral pustiti pri miru. To je bilo smiselno iz več razlogov. Bonhoeffer bi tako imel večjo svobodo gibanja, da bi lahko nadaljeval pastoralno delo, in imel bi krinko, ki jo je potreboval, da bi lahko več sodeloval v zaroti. Druga prednost bi bila, da Bonhoeffer kot dragocen član nemške vojaške obveščevalne službe verjetno ne bi bil vpoklican v vojaško službo.

Dohnanyijev šef, general Oster, je dejal, da je nacional-socializem »ideologija tako zlovesče nemorale, da tradicionalne vrednote in zvestoba ne veljajo več«. A za mnoge v Izpovedujoči cerkvi takšna prevara ni bila nič drugega kot laž. Bonhoeffer se je znašel na zelo osamljenem kraju.

Dohnanyi, Bethge, Bonhoeffer, Gisevius in Oster so o tem dogovoru razpravljali avgusta na sestanku na domu Bonhoefferjevih. Odločili so se, da naredijo korak naprej. Napočil je čas. Bonhoeffer se je uradno pridružil zaroti. Abwehr ga bo zavaroval, pod krinko člana vojaške obveščevalne službe ga bosta zaščitila Oster in Canaris.

Prevara je imela več ravni. Bonhoeffer je po eni strani v resnici opravljal pastoralno delo in nadaljeval s svojim teološkim pisanjem, kot si je želel. To je bila uradna krinka za njegovo delo nacističnega agenta v Vojaški obveščevalni službi. Toda neuradno je bilo njegovo delo v Vojaški obveščevalni službi krinka za njegovo resnično delo zarotnika proti nacističnemu režimu. Kot v Lutrovi slavni frazi je Bonhoeffer dejansko »pogumno grešil«.

Vendar pa je istega septembra RSHA (*Reichssicherheitshauptamt*; Služba državne varnosti v rajhu, op. prev.), ki je bila prav tako hud rival z Abwehrom, Bonhoefferju povzročila dodatne težave. RSHA je vodil voščeni Reinhard Heydrich, ki je delal neposredno za Himmlerja. RSHA je zdaj obvestila Bonhoefferja, da zaradi »prevratniških dejavnosti« ne sme več nastopati v javnosti. Njegova vloga v Abwehru je zato postala bolj nevarna in igra mačke z mišjo s Hitlerjevimi privrženci se je začela. Dohnanyi ga je želel najprej odmakniti od vmešavanja RSHA. Izmisлил si je, da mu je Abwehr dodelil dolžnosti, ki so ga pripeljale v München.

V Münchnu se je Bonhoeffer zopet povezal z Josephom Müllerjem, ki je bil zadolžen za povezavo med odporniškim gibanjem in Vatikanom. Bonhoefferjevo odporniško delovanje v Münchnu je zdaj teklo prek njega. Müller je povabil Bonhoefferja, naj živi v Ettalu, slikovitem benediktinskem samostanu v regiji Garmisch-Partenkirchen v bavarskih Alpah. Bonhoeffer se je počutil, kot bi se mu uresničile sanje. Tu, v tem katoliškem braniku odpora proti nacistom, je našel globok mir in tišino, daleč od norega berlinskega hrušča. Spoprijateljil se je s priorjem in opatom, ki sta ga povabila, naj pri njih ostane kot gost, kolikor dolgo želi, in od novembra je tam preživel vso zimo.

Nadaljeval je tudi z oznanjevanjem bratom, prek paketov in pogostih pisem. Božično pismo tistega leta je bilo še ena čudovita »pridiga«, tokrat o Izaiji 9,5-7 (»Kajti dete nam je rojeno ...«). Razmišljal je o tem, da so se stvari za vedno spremenile; da se nikoli ne bodo mogle vrniti na tisto, kar je bilo pred vojno. Vendar je pojasnil, da je misel, da bi se lahko kdaj vrnili v čas pred težavami in smrtjo, napačna. Vojna jim je le pokazala globljo resničnost, ki je vedno obstajala:

Tako kot fotografija gibe, ki jih naš pogled drugače ne bi mogel zaznati, prikaže bolj izčiščeno, tako vojna na posebej drastičen in razgaljen način manifestira bistvo »sveta«, ki nam je sicer že leta postajalo vse bolj jasno.

V Ettalu se je Bonhoeffer pogosto srečeval z zarotniki, kot sta bila minister za pravosodje Gürtner in Carl Goerdeler, nekdanji župan Leipziga. Müller se je včasih oglasil vsak dan. 24. februarja je Abwehr poslal Bonhoefferja v Ženevo. Njegov glavni namen je bil vzpostaviti stik z evangeličanskimi voditelji zunaj Nemčije, jih obvestiti o zaroti in poizvedeti o mirovnih pogojih z vlado, ki bi prevzela oblast. Müller je v Vatikanu še vedno imel podobne pogovore s katoliškimi voditelji.

A sprva Bonhoeffer ni mogel vstopiti v Švico. Švicarska policija je vztrajala, da mora nekdo v Švici kot porok jamčiti zanj. Bonhoeffer je imenoval Karla Bartha, ki so ga poklicali, in ta se je strinjal, a ne brez nekaj pomislekov.

Tako kot drugi v tistem času je bil tudi Barth zmeden zaradi Bonhoefferjevega poslanstva. Kako je pastor Izpovedujoče cerkve lahko sredi vojne prišel v Švico? Zdelo se mu

je, da se je Bonhoeffer nekako spravil z nacisti. To je bila ena izmed žrtev vojne; zaradi nje je umiralo zaupanje.

Takšni dvomi in vprašanja, ki so prihajala od drugih, so zelo mučili Bonhoefferja, a tistim zunaj svojega notranjega kroga seveda ni mogel svobodno razlagati tega, kar počne. Ljudje so se spraševali, kako se je izognil usodi preostale generacije. Pisal je in potoval, se srečeval s tem in onim, hodil v kino in restavracije ter živel življenje relativnih privilegijev in svobode, medtem ko so drugi trpeli, umirali in bili postavljeni pred strahotne moralne kompromise.

Za tiste, ki so vedeli, da Bonhoeffer dela za Abwehr, je bilo še huje. Ali je končno kapituliral – ta ponosni patricijski moralist, ki je bil vedno tako nepopustljiv in ki je zahteval, da morajo biti tudi drugi podobno nepopustljivi? Ali je bil to isti človek, ki je izrekel, da »samo tisti, ki joče skupaj z Judi, lahko poje gregorijanske korale« in ki se je postavil na mesto Boga, ko je – nezaslišano – izjavil, da zunaj Izpovedujoče cerkve ni odrešenja?

Tudi če bi Bonhoeffer lahko razložil, da v resnici dela proti Hitlerju, bi bili mnogi v Izpovedujoči cerkvi še vedno zmedeni, eni pa ogorčeni. Za pastora je bilo nepredstavljivo, da je bil vpleten v zaroto, katere temelj je bil atentat na voditelja države v času vojne, ko so bratje, sinovi in očetje za isto državo dajali svoja življenja.

Bonhoeffer je bil v Švici mesec dni. Ko se je konec marca vrnil v München, je tam našel pismo Ceha pisateljev rajha, ki ga je obvestilo, da mu je odslej prepovedano pisati: nobena zvijača ne bo izravnala žaljive pro-judovske vsebine njegove knjige o psalmih.

Spremna beseda

SKRIVNOST ŽIVLJENJA DIETRICH A BONHOEFFERJA

»Blizu Boga, v njegovi navzočnosti«

Zgodovinarji so spoznali, da je bilo dvajseto stoletje eno najtemnejših in najbolj krvavih doslej. Zaznamovali sta ga dve svetovni vojni, iztrebljanje ljudstev, dve atomski bombi in še mnogo hudih reči. Prineslo je tudi silovita preganjanja kristjanov, obsežnejša od tistih v prvih stoletjih. Največ so jih povzročile tri protibožje in protičloveške ideologije, ki so se razdivjale predvsem na evropski celini – komunizem, fašizem in nacizem. Vse tri so za seboj pustile pokopališča, ruševine, koncentracijska taborišča, gulage ...

Nepredstavljen v svoji demonskosti in v svojih razsežnostih je bil zločin holokavsta nad judovskim ljudstvom. O mučenki Edith Stein, karmeličanki, spreobrnjenki iz judovstva, katere življenje je leta 1942 ugasnilo v plinski celici v Auschwitzu, so njene sestre pripovedovale, da je že ob vzponu Hitlerja na oblast (1933) slutila, kaj se pripravlja. Napovedala jim je: »Videle boste, najprej bo prišlo preganjanje Judov, zatem pa tudi preganjanje Cerkve.« Njena slutnja se je žal uresničila.

Nad zahodnim portalom westminsterske opatije v Londonu stojijo kipi desetih mučencev 20. stoletja. Med njimi

je tudi kip Dietricha Bonhoefferja (1906–1945), nemškega evangeličanskega pastora in teologa, enega od mnogih krščanskih mučencev pod Hitlerjem. 9. aprila letos (2025) je minilo osemdeset let od njegove smrti. Skupaj s še nekaterimi vodilnimi člani odpora proti nacističnemu terorju so ga na osebno Hitlerjevo povelje obesili v koncentracijskem taborišču Flossenbürg na severovzhodu Bavarske. Ukaz se je glasil, da zarotniki za nobeno ceno ne smejo dočakati osvoboditve. Samo dva tedna po usmrnitvi so ameriške čete osvobodile taborišče. Obsojence so aretirali dve leti prej kot snovalce zarote proti režimu. Njihov odpor je zrasel in se hranil iz njihovih najglobljih verskih prepričanj.

Pričujoča knjiga poljudno in hkrati izčrpno prinaša pretresljivo zgodbo o tem pričevalcu 20. stoletja. Napisal jo je ameriški pisec Eric Metaxas, ki je odrasel v duhovnem okolju grškega pravoslavja, a mu je blizu tudi episkopalna (anglikanska) cerkev. Po očetu je grškega, po materi pa nemškega izvora. Ko piše o verski tematiki, zavzema ekumensko stališče in poudarja vidike, ki so vsem krščanskim veroizpovedim skupne. Knjigo *Bonhoeffer – pastor, mučenec, prerok, vohun* je ameriško Združenje evangeličanskih krščanskih založb leta 2010 izbralo za krščansko knjigo leta. Postala je uspešnica, podobno kot kasneje tudi njegova knjiga o Lutru (2017).

Bonhoefferjevo neobičajno življenje in njegova smrt vsebujeta močno duhovno sporočilo za današnji čas. Zahtevnejši bralci bodo zato radi segli po izboru njegovih filozofsko-teoloških del, ki je pod naslovom *Odgovornost in svoboda* izšel pri Mohorjevi družbi v seriji Religiozna misel (2005) s tehtno spremno besedo dr. Jožeta Puclja. V založbi Župnijskega za-

voda Dravlj je 2016 izšel tudi prevod Bonhoefferjevega dela *Skupno življenje*.

Naj na tem mestu označim le glavne postaje življenja Dietricha Bonhoefferja. Rodil se je v Breslauu v tedanji Vzhodni Prusiji; to je današnji Wrocław na Poljskem – v istem mestu se je petnajst let pred njim rodila tudi filozofinja, redovnica in mučenka Edith Stein. V letih študija teologije v Tübingenu in Berlinu (1923–1928) je nanj močno vplival švicarski protestantski teolog Karl Barth s svojo kristocentrično teologijo. Leta 1930 se je med študijskim bivanjem v New Yorku na Union Theological Seminary srečal z idejami »socialnega evangelija« (Social Gospel). To gibanje znotraj ameriškega protestantizma si je prizadevalo s krščanskim duhom prepojit socialne, gospodarske in politične institucije kot tudi družinsko in posameznikovo življenje. Naslednje leto je Bonhoeffer postal docent na berlinski teološki fakulteti in študentski pastor na tehnični visoki šoli. Vzpostavil je stike z nastajajočim ekumenskim (združitvenim) gibanjem, ki je nekaj desetletij prej vzklilo med tedanjimi nekatoliškimi cerkvami.

30. januarja 1933 je Hitler postal kancler nemškega rajha. V naslednjih mesecih se je novemu firerju poklonil velik del naroda in tudi skoraj celotna Evangeličanska Cerkev. Bonhoeffer pa je od vsega začetka zavzel odločno stališče proti nacionalsocializmu, v katerem je prepoznal krščanstvu sovražno »protireligijo«. Skupaj z M. Niemöllerjem je dal pobudo za ustanovitev »Zveze pastorjev v izrednih razmerah« (Pfarrernotbund), ki se je vključila v »cerkveni boj« (Kirchenkampf) proti zločinskemu sistemu. Zvezi se je pridružilo več kot sedem tisoč župnikov, toda večina, to je ok. dvajset tisoč, je zvezo odklanjala.

V letih 1933–1935 je Bonhoeffer deloval kot pastor nemške izseljenske župnije v Londonu. Leta 1934 so se evangeličanski pastori, ki so odklanjali obstoječi režim, povezali v t. i. »Izpovedujočo Cerkev«, ki je režimu pokorni državni Cerkvi odrekala pravico, da predstavlja tudi njih. Za šolanje novih pridigarjev Izpovedujoče Cerkve je Bonhoeffer naslednje leto prevzel vodenje neuradnega, kasneje ilegalnega teološkega seminarja, ki je potekal v mestu Finkenwalde blizu Stettina (Ščečin na današnji Poljski). Tu je hotel svoje znanstveno teološko delo povezati z življenjem v bratski skupnosti kristjanov. S prevzemom te službe je dejansko stopil v ilegalo. Leta 1936 so mu prepovedali poučevanje na univerzi. Naslednje leto je gestapo zaprl seminar za pridigarje v Finkenwaldu. Sledile so prepovedi bivanja v Berlinu ter javnega nastopanja in objavljanja.

Leta 1939 so prijatelji mlademu teologu preskrbeli mesto gostujočega profesorja v ZDA, a že po enem mesecu se je vrnil v Nemčijo. Ni prenesel misli, da bi se sam umaknil na varno, medtem ko je njegova domovina ječala pod terorjem in ji je grozila vojna. Iz ZDA je pisal prijatelju, da ne bi imel pravice, da bi po vojni sodeloval pri obnovi krščanskega življenja v Nemčiji, če tega težkega časa ne bi preživel v domovini. Še nekajkrat je zavrnil možnost, da se umakne v emigracijo.

Po vrnitvi je stkal vezi s člani zarote proti Hitlerju, ki se je snovala v najvišjih krogih nemške vojske, in pri tem pomembno pomagal s tem, da je o odporu obveščal svoje prijatelje v tujini. 5. aprila 1943 so nacisti zarotnikom prišli na sled. Bonhoefferja so skupaj z nekaterimi drugimi aretirali ter zaprli v vojaški zapor Tegel. Odtlej se domov ni več vrnil. 9. aprila 1945 so ga obesili v koncentracijskem taborišču

Flossenbürg na severovzhodu Bavarske. Skupaj z njim so bili umorjeni tudi njegov brat Klaus ter dva svaka.

Bonhoefferju je Bog pomenil najbolj gotovo resničnost in nenehno navzočnost. »Menim, da se mi ne more zgoditi nič, kar ne bi imelo nekega smisla. Čeprav nekaj prekriza naše želje, je to za nas vse dobro« – tako je razmišljal celo v zaporu, kjer je mogel pričakovati samo najslabši izid. Računal je s tem, da Bog svobodno in suvereno deluje v zgodovini sveta in v njegovi osebni zgodovini: »Gotovo je, da smemo nenehno živeti v Božji bližini in navzočnosti; (...) da za nas ni več nič nemogoče, ker za Boga ni nič nemogoče; da se nas brez Božje volje nobena zemeljska moč ne more dotakniti in da nas nevarnost in stiska vodita samo bližje Bogu. Gotovo je, da sicer ničesar nimamo pravice zahtevati, a vse smemo izprostiti. Gotovo je, da je v trpljenju skrito naše veselje in v umiranju naše življenje. Gotovo je, da smo v vsem tem povezani v skupnost, ki nas podpira. Vsemu temu je Bog v Jezusu izrekel svoj 'da' in 'amen'. Ta 'da' in 'amen' sta trdna tla, na katerih stojimo.«

Občudovanja vredno zaupanje v Božjo previdnost in vera v delovanje Boga v Kristusu – to so bila v resnici tista »trdna tla«, na katerih je Bonhoeffer živel, razmišljal, deloval in umrl. To je tudi rdeča nit, ki teče skozi vse postaje njegovega življenja.

V letih študija teologije je osemnajstletnega študenta močno zaznamoval semester, ki ga je preživel v Rimu, kar je dokaj neobičajno za prihodnjega evangeličanskega pastora. Ko je na cvetno nedeljo doživel bogoslužje v baziliki sv. Petra, je v svoj dnevnik zapisal: »Mislim, da začenjam dojemati, kaj je Cerkev.« Srečal se je z vesoljnostjo Cerkve in njene liturgije

Eric Metaxas
BONHOEFFER

PASTOR, MUČENEC, PREROK, VOHUN

Pravični med narodi proti tretjemu rajhu

© 2010 Eric Metaxas

Prevod je izšel v sodelovanju z Nelson Books in Thomas Nelson,
ki sta registrirani blagovni znamki družbe HaperCollins
Christian Publishing, Inc.

© za slovensko izdajo: Družina d.o.o., 2025

Svetopisemski navedki so vzeti iz uradnega prevoda

Katoliške Cerkve v Sloveniji

(© 2024, Slovenska škofovska konferenca).

Prevod: Darja Šneberger Brežnik

Spremna beseda: dr. Bogdan Dolenc

Urednica: dr. Tina Osterman

Jezikovni pregled: Marija Bratina

Oblikovanje in prelom: Pavla Bonča

Izdala: Družina d.o.o.

Zanjo: Tone Rode

Tiskano po naročilu

Tiskano v Sloveniji

Ljubljana 2025

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Bonhoeffer D.

METAXAS, Eric

Bonhoeffer : pastor, mučenec, prerok, vohun : pravični med narodi
proti tretjemu rajhu / Eric Metaxas ; prevedla Darja Šneberger Brežnik
; [spremna beseda Bogdan Dolenc]. - Ljubljana : Družina, 2025

ISBN 978-961-04-1188-8

COBISS.SI-ID 233026563

***Ko vera postane
dejanje – in resnica
stane življenje.***

Dietrich Bonhoeffer je v svetu, ki se je uklanjal zlu, stal pokončno.

Pastor, teolog, pisec in član odpora proti nacizmu je svojo vero živel do skrajnosti – do smrti. Knjiga avtorja Erica Metaxasa prinaša napeto in ganljivo pripoved o enem izmed izjemnih mož 20. stoletja. Dietrich Bonhoeffer – teolog, ki se je uprl Hitlerju, in človek, ki je za svoje prepričanje plačal z življenjem – postane v tej biografiji presunljiv simbol moralne pokončnosti in neomajne vere.

Bonhoeffer ni bil le mislec – bil je pričevalec tega, kako globoka vera vodi človeka k pogumnim dejanjem, človek, ki je kljub nevarnosti izbral poslušnost Bogu. Njegova zgodba je navdih za vse, ki verjamejo, da evangelij zahteva več kot besede – zahteva življenje.

Popolna knjiga za tiste, ki cenijo pričevanje, zgodovino in vero, ki ne molči – tudi ko je tišina varnejša.

***Epska zgodba o veri,
pogumu in odporu
proti zlu.***

THE NEW YORK TIMES
BESTSELLER

2990 €

ZALOŽBA
DRUŽINA